

Violeta Nikolovska

| e-mail: violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

Uniwersytet Goce Delczewa, Sztip, Macedonia Północna

Концептите за *ДОМ* и *ПУСТИНА* како антиподи во аксиолошка смисла на примерот на современата литература

DOI: 10.34739/clg.2024.16.05

Во нашето истражување поаѓаме од тезата, кај различни автори различно конципирана, која е во основа на етнолингвистичките истражувања: „различни јазици имаат свој специфичен начин на концептуализација на светот” (преземено од Bartmiński 2022: 13). Теориската подлога и инспирација за нашето истражување ја наоѓаме во Лублинската етнолингвистичка школа, особено нејзиниот когнитивен правец, познат во лингвистичката јавност и пошироко, преку работата на Јежи Бартмињски, Стањислава Њебжеговска-Бартмињска, Беата Живицка, Адам Глаз, Дорота Пазио-Влазловска и нивните соработници обединети околу работата на *Аксиолошкиот речник на Словените и нивните соседи / Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*¹.

Според Бартмињски (Bartmiński 2022: 17) централен објект на интерес во современата етнолингвистика се луѓето како искуствени субјекти и нивните субјективни перспективи на светот и менталитетот. Во таа смисла, нè инспирира еден современ роман на македонски јазик, под интересен наслов: *Единствен матичен број* од современата авторка Лидија Димковска. Романот иако има нарација, е една слика на модерниот живот во кој се спротивставуваат два концепти: *ДОМ* и *ПУСТИНА* / *ПУСТЕЛИЈА* (како антипод на *ДОМОТ*). Согласно со принципите на Лублинската етнолингвистичка школа (дефинирани и преку

¹ Повеќе за теориските насоки во Лублинската етнолингвистичка школа и за работата на *Аксиолошкиот речник на Словените и нивните соседи* в. Bartmiński 2022: 13–29; Niebrzegowska-Bartmińska 2022: 199–236; Bartmiński, Pazio-Wlazłowska, Żywicka 2022: 9–17.

концептуалната апаратура што се користи во неа в. Niebrzegowska-Bartmińska 2022: 203–204) во нашата анализа ќе се обидеме да дадеме когнитивна дефиниција на овие два поими. За таа цел, ни послужи анкета спроведена меѓу група студенти и анализа на компонентите на значењето на концептот / концептите со помош на етнoлошки и толковни речници. Анкетата што ја спроведовме нè доведе до уште еден клучен концепт во теоријата на Лублинската когнитивна етнолингвистика, а тоа се вредностите. Всушност, тоа и беше целта на нашето истражување: да прикажеме слика на културата во модерното време, време на транзиција, време на изместени културни и етички вредности, карактеристични не само за родениот крај на авторката на романот, туку се чини и за модерниот свет генерално (авторката на романот што ни беше инспирација за овој труд не е еднодомна писателка и семејството на нејзиниот главен лик во романот не е еднoнационално). Нашето прашање беше, меѓу другото и – за што се врзува концептот ДОМ во овој динамичен и номадски свет и каде е местото на семејството. Читајќи го романот *Единствен матичен број* од Л. Димковска се сретнавме со нов концепт, место за бегство и антипод на ДОМОТ – ПУСТИНА / ПУСТЕЛИЈА. Спротивставувањето на овие два концепта е спротивставување на два вредносни система на живеење. Ова е особено интересно, затоа што и во романот, објаснувањата на концептот ПУСТЕЛИЈА како начин на живот и неговите вредносни процени се дадени изделено, со различен фон, како дигресија. Со анализа на особините на семантичката структура (семантичките компоненти) на концептите што се предмет на наш интерес се надеваме дека ќе реализираме уште еден од клучните концепти на Лублинската когнитивна етнолингвистика – интерпретивната перспектива (Niebrzegowska-Bartmińska 2022: 203–204). На крај, се надеваме дека ќе отсликаме и фрагмент од јазичната слика на светот² во наши микрорамки првенствено, но со оглед на веќе споменатите карактеристики на личниот живот на авторот на романот и на животот на главните ликови во романот, и во макрoперспектива, како универзална карактеристика на модерниот свет.

Во *Толковниот речник на македонскиот јазик* за лексемата *дом* се приведени пет значења. Првото, основно значење е: ‘место на живеење’

² Поимот јазична слика на светот го преземаме и разбираме како Bartmiński 2009: 23 и 1990: 110, преземено од Bužat Silva 2022: 27–43.

(„куќа или стан како место на живеење“). Две од значењата се метафорични³: ‘семејство / семејна заедница’ и ‘родно место, татковина’. Мотивациската врска е очигледна: семејството живее во куќата или станот (просторна врска, локациска) и пошироко, повторно просторна врска – куќата (имплицирано е значењето ‘родна куќа’ – куќата во која човекот или неговиот родител се родил) е сместена во татковината. Би можеле да кажеме дека се работи за семантички надградувања, проширувања на основното значење на лексемата *дом*, кои различни семантички (имплицитни или експлицитни) компоненти ги ставаат во различна комуникативна хиерархија. Основното значење се врзува со објектот, сфатен како засолниште на човекот од светот, од сите природни и други непогоди. Имплицитно се подразбира дека едно од обележјата на домот е што во него живее семејството. Второто значење кое го споменавме комуникативно на највисоко ниво го истакнува семејството, и метафорично односно метонимично го означува токму семејството: *Си основа свој дом. Неговиот дом го снајдоа тешки неприлики во многу кратко време.* Значењето ‘татковина’ е еден вид на семантичко проширување: не само засолништето каде што човекот е роден, туку и целата географска, административна, општествена заедница на која припаѓа тоа засолниште се нарекува *дом*: *Во туѓина копнееја да си го посетат родниот дом.* Во овие три значења, комуникативно различно хиерархизирани, сметаме дека ги среќаваме следните семантички компоненти: ‘засолниште’, ‘семејство’, ‘роден крај (место од каде човекот потекнува⁴)’. При тоа, семантичките компоненти ‘засолниште’ и ‘семејство’ сметаме дека се основни во значењето на поимот ДОМ, додека компонентата ‘роден крај’ сметаме дека е еден вид на семантичко проширување на лексемата *дом*, а со тоа и на концептот ДОМ.

Секако, јазикот е креативен, а полисемијата е една од развојните карактеристики на неговиот лексички систем. Таа, според принципите на когнитивната лингвистика (како револуционерна во тој правец ќе ја

³ Во анализата ќе го употребуваме терминот „метафорично значење“ не осврнувајќи се на нијансите во разликите меѓу стилските фигури метафора, метонимија и синегдоха, разбирајќи ја метафората пошироко како развој на ново значење кај зборовите кое е мотивирано од основното на кој било начин – развој на апстрактно значење од конкретното, означување на целина со назив за дел и сл.

⁴ Повторно имплицитно се содржи концептот СЕМЕЈСТВО, бидејќи раѓањето се случува во семејството.

споменеме Lakoff and Johnson 1980, но и други автори кои не се претставници на оваа теорија, како на пример Jeffries 1998) има основа во метафората како една од одликите на когнитивниот систем на човекот. Па, така, од основните значења на лексемата *дом* имаме развиено и значења: *студентски дом, детски дом, здравствен дом, дом на млади, дом на културата, законодавен дом*.

Анкетата што ја спроведовме меѓу студентите од прва година на Факултетот за образовни науки ни ги потврди овие констатации во врска со концептот ДОМ и ни покажа уште пошироко, метафорично разбирање на овој концепт што не излегува од неговите основни семантички компоненти, туку ги надградува со позитивни, емотивни карактеристики (кои се содржат во концептот СЕМЕЈСТВО, како една од неговите семантички компоненти).

Ќе приведеме некои од одговорите:

ДОМ – место каде што живееш; место, топол дом, куќа – стан каде живее едно семејство; место каде е собрана фамилијата, место на живеење; место каде еден човек живее, каде си го поминува целиот свој живот; местото каде живееме, се одмараме и секогаш се враќаме; место во кое сме пораснале, семејство, љубов, среќа... место на кое секогаш ќе се враќам, бидејќи не секое место може да го наречеме дом; местото каде живееме, се одмараме и секогаш се враќаме;

местото каде се чувствуваме среќно, безбедно, каде живееме;

место каде се чувствувааш најсигурно, мирно и спокојно, односно каде душата е слободна; место каде се собираме со најблиските, ги споделуваме убавите моменти, се чувствуваме исполнето и среќно; место каде што заеднички може да се разменуваат мислења, да се решаваат заеднички проблеми, исто така место со највеќе љубов и позитивна енергија; место каде сме најслободни и се чувствуваме најслободно и комотно; место во кое имаме мир и спокој;

место каде го наоѓаме мирот, среќата, дом може да биде и некоја личност која нè прави да сме спокојни.

Како што може да видиме од примерите, концептот ДОМ го проширува своето значење од конкретно ('живеалиште', 'засолниште', 'градба') кон апстрактно (што е една од одликите на метафората, како карактеристика на човековото мислење в. Lakoff and Johnson 1980: 3–6).

Во првата група примери, концептот ДОМ се врзува со семејството и, на некој имплицитен начин со концептот ЖИВОТ (го

среќаваме во дефинициите: како место на живеење, место каде го поминуваме својот живот).

Во следните групи примери, концептот ДОМ се ослободува од своето просторно значење (просторна детерминираност) и се врзува со чисто апстрактни поими со позитивна (и емотивна) аксиолошка вредност: СРЕКА, СПОКОЈ, БЕЗБЕДНОСТ, СИГУРНОСТ, ЛУБОВ, ЗАЕДНИЦА. Неговото најголемо ослободување од првичното значење е кога го поврзуваме со одредена (сакана) личност („која нè прави да сме спокојни“). Значи сè она што може да ни го пружи домот, може да ни го пружи и една личност.

Метафоричниот развој на концептот ДОМ во овој случај би го прикажале како: просторна детерминираност (засолниште) → семејство → апстрактни, позитивни, би рекле најпозитивни конотации (безбедност, сигурност, мир, спокој, љубов). На крај, сите овие значења, можат да се најдат во една личност: → личност која прави да се чувствуваме спокојно⁵. И концептот живот, скриен некаде во основното значење.

Концептот ПУСТИНА / ПУСТЕЛИЈА ⁶ го земаме како антипод на концептот ДОМ. Мотивацијата за ова разбирање ќе ја образложиме подолу во текстот. Лексемата *пуст* се смета за балтословенска, сесловенска и прасловенска придавка (Skok 1973: 807). Се смета дека е поствербална придавка, од глаголот *пушти*, *нанушти* (germ. *Verlassen*). Скок наведува четири значења на придавката, од кои основното е ‘пустина’ (*desertus*) во смисла на ненаселено место. Второто и четвртото значење сметаме дека се метафорични значења, во смисла на развој конкретно → апстрактно значење: 2. ‘слободен’, ‘без господар’ (веројатно значењето се развива од глаголот *пушти*, кој во одредени историски околности значел и ‘пуштен на слобода’); 3. ‘клет’ (овој израз го среќаваме во клетвите; метафоричното значење ‘еиспразнет, сам, во место испразнето,пустелија’). Интересно е третото значење кое го наведува П. Скок: 3. ‘обилен’, ‘многуброен’, ‘голем’. Според него, паралелата е *vastus* > fr. *vaste*-голем, непрегледен простор што не може духовно да се опфати. Интересен е аспектот на духовно неопфаќање, духовна

⁵ Интересна е определбата што личноста ја прави да биде „дом“: тоа е личност која не се определува според признакот сакана, туку со признакот сигурна – личност покрај која се чувствуваме мирно, безбедно, сигурно (спокојни).

⁶ Во нашата анализа почесто го користиме јазичниот израз ПУСТИНА, иако во романот кој беше инспирација за оваа анализа се користи изразот ПУСТЕЛИЈА. Двата изрази се среќаваат во говорниот јазик. Вториот е со суфикс *-лија* кој се смета за турцизам. Словенскиот суфикс е *-ина*.

испразнетост, која е всушност основа на значењето на клетвите што го содржат ПУСТ: *Пуст да остане! Пуста да остане мамо туѓината! Пусто неброено богатство! Еј пуст да е, пуст да би останал, живот кучешки! Роди се човек, роб биди, роди се човек, скот умри* (последните два примери се стихови од поемата *Денови* од К. Рацин). Скок приведува и една интересна употреба на дериват на *пуст* со значење ‘клет, проклет’ на островот Мљет во Јадранско Море: *пустарине* – вратени дарови откако е раскината веридбата.

Метафоричниот развој на семантиката на концептот ПУСТ е од просторна детерминираност до духовна квалификација, која во основа го има развојот од конкретно во апстрактно.

Во современиот македонски јазик евидентирани се девет значења на концептот ПУСТ (drmj⁷). Во основата на сите нив е ‘неисполненост, празнина’. Развојот и овде од просторна (со развој – ‘земја неплодна, необработена’) до духовна, емотивна испразнетост (значењето ‘клет’, ‘проклет’ и ‘несакан’, ‘омразен’): *Еј пуст, да е пуст да би останал живот кучешки! Пуста да остане мамо туѓината, таа од либето ме раздели.*

Сепак, одлика на јазикот е креативноста и тоа во неверојатни насоки. Па така, јазичниот израз *пуст* го среќаваме и во фразите: *пуста младост; пусто бело видело што е мило* (се мисли на очите, способноста да се гледа). Во случајов, станува збор за нешта што се посакувани, а веројатно неповратно се губат, па веројатно болката по нив е таа што го внесува изразот *пуст* покрај нив, според наше мислење како емотивен засилувач, партикула. Сп. присуството *проклет* во една модерна македонска рок песна, како израз на болка по саканата: (Златко Ориѓански и Бени Шаќири: „Си беше еднаш” – *Проклета била душо, проклетата била, проклетата да си, душа, срце не скраси*⁸).

Јазичниот израз *пустелија* семантички се доближува до дефинициите на концептот ПУСТ кај П. Скок: ‘пусто или опустошено место’ (просторно значење) до метафоричното – ‘место или време без духовна содржина, без настани и случувања’ (според drmj). Изразот *пустина* го има истиот семантички развој, но со оглед на тоа што е

⁷ drmj – *Дигитален речник на македонскиот јазик.*

⁸ *Не скраси* – израз со емотивна и стилска маркираност, карактеристичен за говорниот јазик, обично со негација, со значење ‘не смири, не се смири (на едно место, не најде мир покрај еден човек)’.

образуван со изворен, словенски суфикс, малку е побогат и попрецизен во значењата: од примарното, географско значење 'област со малку врнежи во годината, обично покриена со песок, речиси без вегетација' до значењето 'проклета, проклетница' (кон последното значење е приведено објаснување на англиски јазик *damned*). Пример: *Колата пак не оди, пустината*. Иако без пример, посочена е употребата на *пустина* како партикула за потсилување (со англиското објаснување *damn*).

Јазичниот израз *пусто* е дериват на изразот *пуст*. Употребата му е како партикула (веќе споменатата употреба на јазичните изрази со овој концепт, пр. *Пусто, кога сега би можел да отидам на одмор некаде; Го маваше магарето и му викаше ди, пусто*) и како прилог, на пр. *Пусто остана полето. Пусто му беше на душата* (со значење 'празно').

Уште еден јазичен израз дериват на изразот *пуст* е *пустош*, со кој се означува од просторна детерминираност ('празно ненаселено место', 'отсуство на живот') до метафоричното 'душевна празнина'. Примерот *Војните зад себе оставија пустош* може да се разбере и во просторна и во метафорична смисла.

Погоре споменавме дека мотивацијата за изработката на овој труд – сопоставувањето на концептите ДОМ и ПУСТИНА ја добивме читајќи го романот на современата македонска писателка Лидија Димковска – ЕМБ⁹ (роман на годината 2023). Самиот автор на овој роман се смета за нееднодомен писател. Лидија Димковска е родена во Скопје, живее во Љубљана (Словенија), а престојувала и во Романија. Се смета за европски писател. Ќе споменеме некои од наградите кои ги има добиено: германска награда за поезија „Хубер Бурда“, романските награди „Поесис“ и „Тудор Аргези“, европска награда за поезија „Петру Крду“, награда на Европска Унија за романот „Резервен живот“, специјално признание „Европско културно наследство“ за најдобар расказ, награда на Словенија „Чаша на бесмртноста“ за десетгодишен поетски опус, полската „Европски поет на слободата“ и други.

Романот ЕМБ е роман за семејството. За молкот во семејството. За поривот *да се фати пустелија* – да се избега во пустина. Двата наши антипода во еден роман. Самиот назив на романот ЕМБ е метафоричен: метафора за обезличувањето на човекот. За неговото сведување на бројка.

⁹ ЕМБ – кратенка за единствен матичен број, карактеристичен за личните документи.

Ќе се вратиме на нашите заклучоци при обработката на концептот дом. Тој во себе како примарна ја содржеше компонентата 'семејство'. Оваа книга е книга за молкот во семејството. За потрагата на едно девојче семејството да стане дом. А наместо тоа, ова девојче се соочува со поимот ПУСТЕЛИЈА. Таткото, затекнат од турската воената инвазија во Кипар во 1974, со бремена девојка од друга, непозната земја, која речиси и не ја познава, се решава да преземе одговорност. Во хаосот од военото дејствие, тој без да се поздравува со своето семејство, одлучува со непознатата и бремена девојка да замине во непознатата земја. Низ книгата како рефрен се појавува изреката *човек да фати пустелија*. Оваа позната, народна фраза на македонски јазик, таткото ја изговара секогаш кога се соочува со негодувањата на неговата жена и секогаш кога има потреба за осаменост. Авторката на романот ЕМБ, Лидија Димковска, од многу аспекти ја открива содржината на овој поим (кој некогаш изгледа дури и позитивен – како место за одмор од врева, мешаница и духовна празнина; парадоксално нели?!). Интересен е, како што рековме, и графичкиот изглед на романот: објаснувањата за ПУСТЕЛИЈАТА како поим, како начин на живеење дадени како дигресији и изделени со различен фонт. Ќе приведеме некои од нив:

Пустелијата е заедница на отуѓени луѓе кои живеат заедно само географски, гратче на асоцијални поединци во кое најважна од сè е отуѓеноста во сите нејзини облици. Всушност, на глобален план таква одделна заедница веќе е светот – заедница претежно на индивидуалисти кои стануваат сè побројни. А тоа е поврзано со безброј надворешни фактори: неолиберализмот во кој се дави барем половина свет, натпреварувачкиот дух што се поттикнува од најмала возраст, кога децата уште во градинка добиваат поени и награди за ова – она, конкуренцијата и на личен и на колективен план. Но светот е сепак преширок поим и една таква пустелија ја губи смислата во неговите рамки. Пустелијата е индивидуален простор за секој одделен човек. Акцентот е ставен на отуѓеноста меѓу луѓето, на самотијата и самостојноста, индивидуалноста и самоодржливоста, без односи со другите, кои се сведени на крајно редуциран, технички облик (Димковска 2023: 21).

Во пустелијата ретко кое дете има и мајка и татко – или се плод на развод или на сексуален однос пред животот во пустелијата, или на сперма од банка. Кому му е до зачнување дете во пустелија? Жените што раѓаат можат да се избројат на прсти, најчесто со сперма од банка,

станувајќи самохрани мајки. Има и понекој хетеро или хомосексуален пар што посакува дете, иако е несфатливо зошто во една пустелија на отугени индивидуалисти некој би посакал дете, и плус – со некого? Идната самохрана мајка пребарува на интернет банки за сперма и пред неа се појавува привлечна презентација за она што таквите банки низ светот го нудат и по која цена. На страницата на интернет за банката за сперма од Лондон пишува дека откако ќе го добие пакетот, жената треба внимателно да го прочита приложеното упатство и да направи како што се бара во него. Идеално би било спермата да ја однесе кај својот гинеколог, но оплодувањето може да го направи и сама. Откако ги проучува сите понуди, нарачува од банката што ѝ се чини најпогодна, и тоа веднаш, за да не се премисли. Плаќа со кредитната картичка и размислува како ќе ја наполни сметката до денот кога ќе ѝ ги повлечат парите... (Димковска 2023: 98-101).

Овој аспект на ПУСТИНАТА Димковска го има претставено како своевиден расказ, уметничко дело во уметничкото дело, во кој е прикажана болката на осаменоста, на осамената жена, нејзиниот страв, а за жал и нејзината социјална и економска несигурност и очајничката потреба (парадоксална за ПУСТЕЛИЈАТА како концепт) да стане мајка, да има дете.

Како заклучок би го поставиле прашањето од што е испразнета ПУСТИНАТА во нејзиното метафорично значење? Од сè она што го дефинираме како карактеристика на концептот ДОМ, а би можеле да го сведеме на: ТОПЛИНА, ЛУБОВ, СИГУРНОСТ, КОМУНИКАЦИЈА, РАЗВРАЊЕ сите поими заедно опфатени во поимот СЕМЕЈСТВО.

Излагањето ќе го завршиме малку луцидно, како што завршува и самиот роман на Димковска. Главниот лик во романот, сега пораснатото девојче Катерина, социолог по образование, престојувајќи во Велика Британија, доаѓа до еден Институт за хуманистички истражувања на кој пријавува проекти кои се врзани со нејзиниот најинтимен, личен живот: кипарското прашање, кое никогаш не му го поставила на својот татко, родум од Кипар и прашањето за комуната и антикомуната, како утопија и дистопија, кое се занимава токму со проблемот на пустелијата (омилениот израз и бегство на нејзиниот татко). Дистопијата е пустелијата, како осамено, празно место во кое луѓето функционираат во изолација. Луцидноста на авторката и книгата е во тоа што овој материјалистички, претприемачки свет и во ова гледа можност за заработка, за start up идеја. Првичниот проект, за кој веќе се обезбедуваат средства е во Македонија, која ионака има

градчиња што се испустени и лесно на неа ќе се спроведе „проектот“ за пустелија. Потоа, може да се рашири насекаде низ светот. Пустелијата станува start up идеја, проект (Парафразирано од Николовска, В – *Современото и традиционалното во еден македонски роман*, во *Kolumna plus / Колумна плус*, 7 III 2024).

Останавме должни за уште еден концепт кој го најавивме, а тоа е концептот ДОМАЌИН (ЧОВЕК). И него ќе го опонираме со неговиот феминитивен пар: ДОМАЌИНКА. Во *Толковниот речник на македонскиот јазик*, за лексемата *домаќин* приведени се осум значења, а нешто помалку за лексемата *домаќинка*. Нас нè интересира кога овие лексеми се употребуваат како квалификативи, со аксиолошка позитивна вредност. Што се однесува до лексемата *домаќин*, тоа значење во *Толковниот речник на македонскиот јазик* е дефинирано како: „лице што добро го води своето домаќинство; чесен, угледен, богат човек“. Истото значење е посочено и за лексемата *домаќинка*.

Од анкетата на нашите студенти, како карактеристични особини на човекот домаќин ги изделивме: гостољубив, се грижи за семејството, работлив, трудољубив (*ги извршува обврските кои му се доверени*), човек одговорен за своите работи и обврски, вреден, добар, чесен човек кој се грижи за своето семејство, посветен човек. Како што можеме да видиме, овој концепт има чисто аксиолошка вредност и тоа со многу широка позитивна конотација. Што се однесува до лексемата *домаќинка (жена)*, од функционален аспект, почеста е нејзината употреба со која се означува жена која не е вработена, а се грижи за семејството и семејните обврски. Сепак, нашите студенти, особините, квалификативите на жената што е домаќинка ни ги даваа паралелно со квалификативите на мажот домаќин: *жена – мајка, која се грижи за семејството; секогаш ѝ е уредно во домот без разлика дали има помош од другите членови во семејството; жена што е одговорна за домот, се грижи за хигиената, храната; вредна жена, трудољубива*.

Ако ги споредиме описите на овој квалификатив кај мажот и кај жената, би можеле да извлечеме како заклучок: и мажот и жената што се опишани како домаќини се грижат за домот и за семејството, трудољубиви се и вредни. Сепак, како машки признак за позитивна вредност поврзана со домот, но и не само со домот, туку и секое работење што може да се оквалификува како домаќинско е чесноста.

За жената, како особина што не ја сретнавме кај машкиот квалификатив за домаќин е уреденоста на домот (чистота, среденост).

Излагањето сепак, го завршивме оптимистички. Семејството, како што кажува анкетата од нашите студенти, кои се младата генерација, не е дистопија. Сè уште ги чува своите вредности. Како ќе биде во иднина, времето ќе покаже.

Литература

Bartmiński J. (1990): *Punkt widzenia, perspektywa interpretacyjna, językowy obraz świata*, w: *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 109–127.

Bartmiński J. (2009): *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, Sheffield.

Bartmiński J. (2022): *Folk, national, and transnational dimensions of ethnolinguistics*, w: *Etnolingwistyka – bilans dyscypliny Metody i postulaty badawcze*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, A. Głaz, Lublin, s. 13–29.

Bartmiński J., Pazio-Wlazłowska D., Żywicka B. (2022): *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – stan obecny i perspektywy kontynuacji*, w: *Nazwy wartości i koncepty kulturowe. Hierarchie i rekonstrukcje*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka, Lublin, s. 9–17.

Bułat Silva Z. (2022): *Prosto, czyli jak? Definicja kognitywna Jerzego Bartmińskiego versus eksplikacja semantyczna Anny Wierzbickiej*, w: *Obraz świata i człowieka w kulturze ludowej i narodowej*, red. E. Białek, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin, s. 27–43.

Digital'jen rječnik na makedonsk'it jazyk, <http://drmj.eu/> (преземено на 26 X 2023).

Dimkowska L. (2003): *Jedinstv'jen matičen broj*, Скопје.

Jeffries L. (1998): *Meaning in English*, New York.

Konecki K. (2003–2014): *Tolkov'jen rječnik na makedonsk'it jazyk*, Скопје.

Lakoff G., Johnson M. (1980): *Metaphors We Live By*, Chicago.

Niebrzegowska-Bartmińska S. (2022): *Lublin cognitive ethnolinguistics: From dialectology and folklore studies to cross-cultural semantics*, w: *Etnolingwistyka – bilans dyscypliny. Metody i postulaty badawcze*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, A. Głaz, Lublin, s. 199–236.

Nikolovska V. (2024): *Sovr'jemenoto tradicionalnoto v jeden makedonsk'it, roman*, <https://www.facebook.com/share/p/TTh5AXSAdCWGs1oX/?mibextid=oFDknk> (преземено на 30 IV 2024).

Skok P. (1973): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga III (poni – ž), Zagreb.

Дигитален речник на македонскиот јазик, <http://drmj.eu/> (преземено на 26 X 2023).

Димковска Л. (2023): *Единствен матичен број*, Скопје.

Конески К. (ред.) (2003–2014): *Толковен речник на македонскиот јазик*, Скопје.

Николовска В. (2024): *Современото и традиционалното во еден македонски, роман*, <https://www.facebook.com/share/p/TTh5AXSAdCWGs1oX/?mibextid=oFDknk> (преземено на 30 IV 2024).

The concepts of HOME and DESERT as antipodes in an axiological sense as an example from a modern novel

Pojęcia DOM i PUSTYNIA jako antypody w sensie aksjologicznym na przykładzie współczesnej literatury

Abstract: The modern world is considered a global village. Modern people for nomads. The term nomad is even associated with certain modern professions. There is the possibility of working from home to work all over the world. In such a mixed and confused context, we attempt to define the concept HOME and the concept DESERT, as its antipode. The inspiration for such a contrast emerges to us by reading the novel *Personal Identification Number* by the contemporary Macedonian and European writer Lidija Dimkovska. She herself is a kind of a modern "nomad" writer (who does not have a one and only HOME in a lifetime). In order to define these concepts from an axiological point of view, we conducted a survey among of first-year students at the Faculty of Educational Sciences in Shtip. The concepts they had to define were: HOME, HOST(MAN) and DESERT. In the analysis we also take into account the semantic definitions for these concepts as suggested in the *Interpretive Dictionary of the Macedonian Language*.

Abstrakt: Współczesny świat uważany jest za globalną wioskę, zaś współcześni ludzie za nomadów. Pojęcie nomadów jest wręcz związane z niektórymi współczesnymi zawodami, ponieważ istnieje możliwość pracy z domu na całym świecie. W takim złożonym i zagmatwanym kontekście podjęto próbę zrekonstruowania definicji DOMU oraz PUSTYNI jako jego przeciwieństwa. Inspiracją do takiego zestawienia była lektura powieści *Osobisty numer identyfikacyjny* autorstwa współczesnej macedońskiej, a także europejskiej pisarki Lidii Dimkowskiej. Ona sama jest kimś w rodzaju współczesnego pisarza „nomady” (który nie ma jednego, jedyne miejsca zamieszkania). Aby zdefiniować pojęcia DOMU, GOSPODARZA, PUSTYNI z perspektywy aksjologicznej, przeprowadzono ankietę wśród grupy studentów pierwszego roku Wydziału Nauk o Edukacji w Sztipie. W analizie uwzględniono również semantyczne określenia tych konceptów w *Słowniku języka macedońskiego (Толковен речник на македонскиот јазик)*.

Keywords: value, concept, home, desert, antipodes

Słowa kluczowe: wartość, koncept, dom, pustynia, antypody